U. SHEKSPIRNING “HAMLET” TRAGEDIYASI QAHRAMONLARI TAQDIRIDA RUHIY IZTIROB VA ICHKI KONFLIKTNING DRAMATIK TALQINI

Tojiboyeva Soliha Baxtiyor qizi

Oriental universiteti, “Filologiya va tillarni o‘qitish (ingliz tili)” yo‘nalishi 4-kurs talabasi

Raxmatova Bahora Ibodulla qizi

Oriental universiteti Tillar-2 kafedrasi katta o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Uilyam Shekspirning “Hamlet” tragediyasi qahramonlari taqdirida namoyon bo‘lgan ruhiy parokandalik hodisasi dramatik talqin nuqtai nazaridan tahlil etiladi. Tadqiqotda fojiaviy ong, ichki ziddiyat va refleksiyaning badiiy ifoda usullari Hamlet, Ofeliya, Klavdiy va Gertruda obrazlari misolida ochib beriladi. Muallif ruhiy inqirozni shaxsiy ojizlik emas, balki insoniy ideallarning real voqelik bilan to‘qnashuvidan tug‘ilgan gumanistik iztirob sifatida izohlaydi.

Kalit so‘zlar: tragediya, ruhiy parokandalik, dramatik konflikt, fojiaviy ong, refleksiya, gumanizm, katarsis, monolog, ichki ziddiyat, Uyg‘onish davri.

Аннотация. В данной статье феномен психологической дезинтеграции в судьбах героев трагедии Уильяма Шекспира «Гамлет» анализируется с точки зрения драматической интерпретации. Раскрываются художественные средства выражения трагического сознания и внутреннего конфликта.

Ключевые слова: трагедия, психологическая дезинтеграция, драматический конфликт, рефлексия, гуманизм, катарсис.

Annotation. This article analyzes the phenomenon of psychological disintegration in the fate of the characters of William Shakespeare’s tragedy “Hamlet” from the perspective of dramatic interpretation. The artistic means of expressing tragic consciousness and inner conflict are revealed through the images of Hamlet, Ophelia, Claudius and Gertrude. The author interprets the spiritual crisis not as personal weakness, but as a humanistic suffering born of the collision between human ideals and reality.

Key words: tragedy, psychological disintegration, dramatic conflict, tragic consciousness, reflection, humanism, catharsis, monologue, inner conflict, the Renaissance.

Kirish. Jahon dramaturgiyasi tarixida Uilyam Shekspir ijodi inson ruhiyatining eng murakkab qatlamlarini badiiy idrok etish borasida alohida o‘rin tutadi. Uning “Hamlet” tragediyasi nafaqat G‘arb Uyg‘onish davri adabiyotining cho‘qqisi, balki butun jahon so‘z san’atida insonning ichki dunyosi, axloqiy tanlovi va ruhiy inqirozini eng teran yoritgan asarlardan biri sifatida e’tirof etiladi. Asar to‘rt asrdan ortiq vaqt davomida o‘z dolzarbligini yo‘qotmagani ham aynan shu unda ko‘tarilgan masalalarning umuminsoniy mohiyati bilan izohlanadi.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, globallashuv va ma’naviy qadriyatlar qayta baholanayotgan zamonaviy sharoitda inson tabiati, vijdon erkinligi va ruhiy yaxlitlik masalasini badiiy adabiyot misolida tadqiq etish alohida ahamiyat kasb etmoqda. “Hamlet” qahramonlari taqdiridagi ruhiy parokandalik ya’ni shaxs ongi, e’tiqodi va irodasining yaxlitligi buzilishi hodisasi nafaqat XVII asr kishisining, balki har qanday davr insonining ma’naviy inqirozini ifodalovchi badiiy timsol hisoblanadi.

“Ruhiy parokandalik” (inglizcha psychological disintegration) atamasi adabiyotshunoslikda shaxs ichki dunyosining yaxlitligi izdan chiqishi, ong, his-tuyg‘u va iroda o‘rtasidagi muvozanatning buzilishi holatini anglatadi. Tragediya janrida bu holat ko‘pincha qahramonning tashqi olam bilan emas, balki avvalo o‘z-o‘zi bilan kechadigan ichki kurashida ikkilanish, shubha va vijdon azobida namoyon bo‘ladi. Aristotel “Poetika”da fojiani “jiddiy va yakunlangan harakat taqlidi” deb ta’riflar ekan, uning bosh maqsadini tomoshabin qalbida dahshat) va achinish uyg‘otish, shu orqali ruhni poklash katarsisga erishish, deb ko‘rsatgan edi. Shekspir tragediyasida esa bu poklanish jarayoni qahramonning ichki olamiga ko‘chiriladi: fojia endi taqdir hukmidan emas, insonning o‘z ongi va vijdoni bilan to‘qnashuvidan tug‘iladi.

“Hamlet” tragediyasining bosh konflikti zohiran taxt uchun kurashga o‘xshasa-da, mohiyatan u insoniy ideallarning riyokorlik va yovuzlikka to‘la real voqelik bilan to‘qnashuvidan tug‘ilgan ijtimoiy-ruhiy fojiadir. Daniya shahzodasi Hamlet Uyg‘onish davrining yuksak ma’rifatli, teran fikrli, insonni “koinotning gultoji” deb biladigan kishisi. Biroq otasining fojiali o‘limi, onasining shoshqaloq nikohi va saroydagi umumiy axloqsizlik manzarasi uning butun e’tiqod tizimini larzaga soladi. “Zamon izdan chiqdi” (“The time is out of joint”) degan e’tirof Hamlet ongidagi olamning yaxlitligi buzilganini, ya’ni ruhiy parokandalikning boshlanishini belgilaydi.

Hamlet xarakterining markaziy ziddiyati chuqur fikrlash qobiliyati bilan amaliy harakat o‘rtasidagi nomutanosiblikdir. U otasi uchun qasos olishni o‘zining axloqiy burchi deb biladi, biroq har bir qadamni vijdon va aql tarozisida o‘lchab ko‘rgani sayin harakatga o‘tish layoqatini yo‘qotib boradi. Bu holat asarning markaziy “Yashamoq yo o‘lmoq” (“To be, or not to be”) monologida o‘zining eng yuqori badiiy ifodasini topadi. Monologda qahramon borliq va yo‘qlik, sabr-toqat va isyon, hayot va o‘lim o‘rtasidagi falsafiy tanlov oldida turadi. Bu yerda Hamlet shaxsiy taqdiri haqidagina emas, balki butun insoniyatning azaliy iztiroblari haqida mushohada yuritadi; uning refleksiyasi (o‘z-o‘zini tahlil qilishi) shu qadar teranlashadiki, oqibatda u harakatsizlikka mahkum bo‘ladi.

Aynan shu “fikr ortiqchaligidan harakat falaji” Hamlet fojiasining psixologik o‘zagini tashkil etadi. Adabiyotshunoslikda bu hodisa “gamletizm” tushunchasi orqali umumlashtirilgan bo‘lib, u o‘ta o‘ylab ish ko‘ruvchi, ammo qat’iy qaror qabul qila olmaydigan refleksiv shaxs tipini anglatadi. Shekspir Hamlet ruhiyatidagi bu ziddiyatni monologlar , istehzoli dialoglar, shuningdek “teatr ichidagi teatr” (“Sichqon qopqoni” sahnasi) kabi dramatik usullar yordamida bosqichma-bosqich ochib boradi. Natijada qahramon ongidagi parokandalik tashqi voqealar zanjiri orqali emas, balki uning so‘zlari, sukutlari va ikkilanishlari orqali tomoshabinga yetkaziladi.

Agar Hamlet ruhiy parokandalikning ongli, falsafiy-refleksiv ko‘rinishini gavdalantirsa, Ofeliya obrazi uning boshqa hissiy va ojiz qutbini ifodalaydi. Ofeliya poklik, sadoqat va beg‘uborlik timsoli; biroq u o‘zini o‘rab turgan saroy makonidagi siyosiy o‘yinlar, otasi Poloniy va akasi Laertning irodasi hamda Hamletning kutilmagan sovuqligi girdobida o‘zligini yo‘qotadi. U mustaqil tanlov huquqidan mahrum, boshqalar manfaatlari uchun vosita sifatida ishlatilgan qurbonga aylanadi.

Otasining halokati va sevgilisining begonalashuvi Ofeliya ruhiyatini butunlay parchalaydi: uning aqldan ozishi tashqi yovuzlikning beg‘ubor qalbni sindirgan fojiasidir. Shekspir Ofeliya tilidan aytilgan uzuq-yuluq qo‘shiqlar va ramziy gullar tilini qahramon ongining parokandaligini ifodalovchi badiiy vosita sifatida mohirona qo‘llaydi. Shu tariqa Ofeliya taqdiri Hamlet fojiasining ayollik nuqtai nazaridan yangragan aks-sadosiga aylanadi: ikkala qahramon ham yovuzlik hukmron bo‘lgan dunyoda o‘z poklik va yaxlitligini saqlab qola olmaydi.

Tragediyadagi ruhiy parokandalik faqat ijobiy qahramonlarga xos hodisa emas; u o‘zgacha ko‘rinishda Klavdiy va Gertruda obrazlarida ham namoyon bo‘ladi. Klavdiy aka qotili va g‘ayriqonuniy taxt egasi bo‘lsa-da, Shekspir uni bir o‘lchovli yovuz sifatida emas, balki vijdon azobidan qutula olmaydigan murakkab shaxs sifatida tasvirlaydi. Uning ibodat sahnasidagi e’tirofi so‘zlari osmonga ko‘tarilsa-da, fikru xayoli yerda, gunoh botqog‘ida qolayotgani haqidagi tan olishi jinoyatchining ichki parchalanishini, tavba qila olmay azoblanayotgan ruhini ochib beradi.

Gertruda obrazi esa kech anglangan pushaymon fojiasini gavdalantiradi. U shoshqaloq nikohi va hushyorliksizligi tufayli yuz bergan voqealarning chin mohiyatini faqat o‘g‘li Hamletning achchiq haqiqatlari ta’sirida tushunib yetadi. Shu tariqa Shekspir har bir qahramonni ezgu yoki gunohkor bo‘lishidan qat’i nazar vijdon hukmi qarshisida sinaydi va ruhiy parokandalikni butun bir jamiyatni qamrab olgan ma’naviy inqirozning shaxs ongidagi in’ikosi sifatida ko‘rsatadi.

Demak, “Hamlet”da ruhiy parokandalik alohida bir qahramonning shaxsiy nuqsoni emas, balki davr inqirozining inson ongidagi badiiy ifodasidir. Shekspirning dramaturglik mahorati shundaki, u bu murakkab ruhiy holatni voqealar bayonidan ko‘ra ko‘proq qahramonlarning ichki nutqi, ziddiyatli dialoglari va ramziy sahnalari orqali jonlantiradi. Natijada tragediya tomoshabinni nafaqat qahramonlarga achinishga, balki o‘z vijdoni va insoniyligi haqida mushohada yuritishga ya’ni katarsisga undaydi.

Xulosa. O‘tkazilgan tahlil natijasida quyidagi xulosalarga kelindi. Birinchidan, U. Shekspirning “Hamlet” tragediyasida ruhiy parokandalik markaziy badiiy-falsafiy muammo bo‘lib, u shaxs ongi, e’tiqodi va irodasi yaxlitligining buzilishi sifatida talqin etiladi. Ikkinchidan, bu hodisa har bir qahramonda o‘ziga xos ko‘rinishda namoyon bo‘ladi: Hamletda refleksiya va harakatsizlik ziddiyati, Ofeliyada poklikning tashqi yovuzlik bilan sinishi, Klavdiyda vijdon azobi, Gertrudada esa kech anglangan pushaymon tarzida.

Uchinchidan, Shekspir ruhiy parokandalikni voqealar bayoni orqali emas, balki monolog, ichki nutq, ziddiyatli dialog va “teatr ichidagi teatr” kabi dramatik usullar yordamida badiiy jonlantiradi. To‘rtinchidan va eng muhimi, asardagi ruhiy inqiroz shaxsiy ojizlikning emas, balki insoniy ideallarning yovuzlik va riyokorlikka to‘la voqelik bilan to‘qnashuvining natijasidir. Shu ma’noda Hamletning iztirobi haqiqat va adolat izlashning gumanistik azobidir. Bu esa “Hamlet” tragediyasini har qanday davrda dolzarb bo‘lib qoladigan, insonni o‘z ma’naviy yaxlitligini saqlashga chorlovchi umuminsoniy asar darajasiga ko‘taradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Shekspir U. Hamlet / ingliz tilidan M. Shayxzoda tarjimasi. Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2016.
2. Aristotel. Poetika / Asarlar. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2018.
3. Anikst A.A. Tvorchestvo Shekspira. Moskva: Xudojestvennaya literatura, 1963.
4. Pinskiy L.E. Shekspir: Osnovnye nachala dramaturgii. Moskva: Xudojestvennaya literatura, 1971.
5. Bradley A.C. Shakespearean Tragedy: Lectures on Hamlet, Othello, King Lear, Macbeth. London: Macmillan, 1904.
6. Kott J. Shakespeare Our Contemporary. New York: W.W. Norton & Company, 1974.
7. Boboyev T. Adabiyotshunoslik asoslari. Toshkent: O‘zbekiston, 2002.
8. Quronov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. Toshkent: Akademnashr, 2018.